

Ηχητική Τέχνη και Ραδιόφωνο

Κεφάλαιο 9

Παρουσίαση ενός συστήματος ανάλυσης της ραδιοφωνικής τέχνης:

Πρώτο μέρος

Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Δημήτρης Σάββα

2025

Βασικές έννοιες της αφηγηματικής ανάλυσης

- **Στόχος δευτέρου μέρους**

- Ανάλυση της **αφηγηματικής οργάνωσης** έργων ραδιοφωνικής τέχνης (κεφ. 9–11)· αναζήτηση τρόπων **κωδικοποίησης και μετάδοσης νοήματος** στο πλαίσιο της επικοινωνίας **συνθέτη–ακροατή**..

- **Αφήγηση vs αφηγηματικότητα**

- *Αφήγηση*: στενός, λογοτεχνικός/δραματουργικός ορισμός.
- *Αφηγηματικότητα*: ευρύτερη ιδιότητα οργάνωσης – κάθε τρόπος με τον οποίο ένα έργο διαμορφώνει και κατευθύνει την εμπειρία του ακροατή στον χρόνο.

Βασικές έννοιες της αφηγηματικής ανάλυσης

- **Πολλαπλά σημειολογικά συστήματα**

- Αφηγηματικό νόημα όχι μόνο από τη γλώσσα, αλλά από **λόγο, μουσική, ηχοπλαισίωση, φωνή, θορύβους, επεξεργασία ήχου, σιωπή.**
- Στη ραδιοφωνική τέχνη, οι 3 βασικές αφηγηματικές διαστάσεις είναι: **λόγος – μουσική – ηχοπλαισίωση.**

- **Ο ρόλος του ακροατή & η βιωματικότητα (experientiality)**

- Η αφηγηματικότητα γεννιέται στην **εμπειρία του ακροατή**· η ακρόαση είναι θεμελιωδώς **χρονική.**
- Ο ακροατής συνδέει τα υλικά **οριζόντια (στον χρόνο) και κάθετα (ταυτόχρονες σχέσεις)**· έτσι συγκροτεί «αφηγήσεις» ή «αντι-αφηγήσεις».

Βασικές έννοιες της αφηγηματικής ανάλυσης

- **Πρότυπες μορφές & εναλλακτικές αφηγηματικότητες**
- Οι προσδοκίες ακρόασης προκύπτουν από **πρότυπες ραδιοφωνικές μορφές** (ιδίως το συμβατικό ραδιοφωνικό θέατρο).
- Η ραδιοφωνική τέχνη συχνά λειτουργεί **σε σχέση με αυτές τις προσδοκίες**, προτείνοντας **εναλλακτικές αφηγηματικότητες**: μουσικές, θεματικές, ηχητικές, χωρικές κ.λπ., αντί για κλασική ιστορία με αρχή–μέση–τέλος.

Επικοινωνία και νόημα

- Η ανάλυση της ραδιοφωνικής τέχνης εξετάζει **πώς παράγεται νόημα** και **τι είδους νόημα** παράγεται στην επικοινωνία **συνθέτη-ακροατή**. Το νόημα είναι το **περιεχόμενο** της επικοινωνίας και καθορίζεται από την **αφηγηματική οργάνωση/μορφή** του έργου, δηλ. από τον **κώδικα** που αξιοποιείται κάθε φορά.
- **Σημειολογικές προσεγγίσεις του νοήματος**
Σημειολογία (Barthes): νόημα = σχέση **σημαινόντος-σημαινομένου**.
Σημειωτική Peirce: νόημα ως **τριαδική σχέση**: αντιπροσωπεύον (representamen) – ερμηνεύμα (interpretant) – αντικείμενο (object). Κάθε αυθεντική τριαδική σχέση εμπλέκει νόημα.

Επικοινωνία και νόημα

- **Γραμμικά μοντέλα επικοινωνίας – Shannon & Weaver (1949)**
Πηγή πληροφορίας → αναμεταδότης → σήμα/κανάλι + θόρυβος
→ δέκτης → προορισμός.
Διάκριση **πληροφορίας** από **νόημα**. ο θόρυβος μπορεί να αλλοιώσει το σήμα, άρα το μήνυμα που φτάνει στον δέκτη μπορεί να **μην έχει το ίδιο νόημα** με αυτό που παρήχθη. Στη ραδιοφωνική τέχνη: ο συνθέτης **κωδικοποιεί** το νόημα σε μήνυμα/έργο, ο ακροατής καλείται να το **αποκωδικοποιήσει**.

Επικοινωνία και νόημα

- Jakobson – επικοινωνιακό μοντέλο με πλαίσιο & κώδικα
Αποστολέας → μήνυμα → αποδέκτης, με αναγκαία στοιχεία:
- πλαίσιο αναφοράς (context / referent),
- κώδικα κοινό (εν όλω ή εν μέρει) σε αποστολέα–αποδέκτη,
- επαφή (φυσικός δίαυλος και ψυχολογική σύνδεση).
Η ραδιοφωνική τέχνη ως **σημειωτικό σύστημα** μπορεί να ενταχθεί σε αυτό το μοντέλο: το νόημα που προσλαμβάνει ο ακροατής είναι συνισταμένη **κώδικα, πλαισίου αναφοράς και επαφής**.

Επικοινωνία και νόημα

- **Hall – μοντέλο κωδικοποίησης/αποκωδικοποίησης**
Στα τηλεοπτικά (και γενικότερα στα ΜΜΕ) η **αποκωδικοποίηση** είναι ενεργή διαδικασία, συνδεδεμένη με **κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές παραμέτρους**.
Στη ραδιοφωνική τέχνη αυτό υπογραμμίζει έναν **ενεργό ακροατή**: το νόημα σχετίζεται με τους **κώδικες** που χρησιμοποιούνται και με την **ικανότητα κατανόησης (competence)** του ακροατή (γλωσσική, μουσική, «ηχοτοπική» κ.ά.) σε ένα δεδομένο πλαίσιο

Επικοινωνία και νόημα

- **Hall – μοντέλο κωδικοποίησης/αποκωδικοποίησης**
Στα τηλεοπτικά (και γενικότερα στα ΜΜΕ) η **αποκωδικοποίηση** είναι ενεργή διαδικασία, συνδεδεμένη με **κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές παραμέτρους**.
Στη ραδιοφωνική τέχνη αυτό υπογραμμίζει έναν **ενεργό ακροατή**: το νόημα σχετίζεται με τους **κώδικες** που χρησιμοποιούνται και με την **ικανότητα κατανόησης (competence)** του ακροατή (γλωσσική, μουσική, «ηχοτοπική» κ.ά.) σε ένα δεδομένο πλαίσιο

Επικοινωνία και νόημα

- **Γραμμικά μοντέλα επικοινωνίας – Shannon & Weaver (1949)**
Πηγή πληροφορίας → αναμεταδότης → σήμα/κανάλι + θόρυβος
→ δέκτης → προορισμός.
Διάκριση **πληροφορίας** από **νόημα**. ο θόρυβος μπορεί να αλλοιώσει το σήμα, άρα το μήνυμα που φτάνει στον δέκτη μπορεί να **μην έχει το ίδιο νόημα** με αυτό που παρήχθη. Στη ραδιοφωνική τέχνη: ο συνθέτης **κωδικοποιεί** το νόημα σε μήνυμα/έργο, ο ακροατής καλείται να το **αποκωδικοποιήσει**.

Επικοινωνία και νόημα

- **Συνθέτης, κώδικας και θέση της ραδιοφωνικής τέχνης**
Ο συνθέτης επιλέγει:
- την **ιδέα/πληροφορία**,
- τη **μορφή/ανακοίνωση** (αφηγηματική οργάνωση του έργου),
- τον **κώδικα** (πώς λειτουργούν τα ηχητικά υλικά, πόσο πλησιάζει ή απομακρύνεται από τον κώδικα του συμβατικού ραδιοφώνου).
Ο ακροατής επιλέγει πώς θα **αποκωδικοποιήσει**:
- με κώδικα **αισθητικά ενδιαφέρον / μη ενδιαφέρον** (ωραίο/άσχημο) → ένταξη στο **σύστημα της τέχνης**,
- ή με κώδικα **πληροφορία / μη πληροφορία** → ένταξη στο **σύστημα των ΜΜΕ**.

Επικοινωνία και νόημα

- **Πολυπλοκότητα, εξέλιξη μέσων & στόχος του συστήματος ανάλυσης**

Η ποικιλομορφία των ραδιοφωνικών έργων αντανakλά μια ποικιλομορφία **νοημάτων** και μια αυξημένη **πολυπλοκότητα αφηγηματικής οργάνωσης**.

Η πολυπλοκότητα αυτή είναι αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης των **εκφραστικών ηχητικών μέσων** (ένταξη ολοένα περισσότερων ειδών ήχων στο σύστημα της τέχνης) και προσφέρει περισσότερες επιλογές σε συνθέτη (πληροφορία/ανακοίνωση) και ακροατή (κατανόηση).

Σε αντίθεση με πιο «κλειστά» συστήματα (οικεία γλώσσα, συμβατική μουσική) που τείνουν να **μειώνουν** την πολυπλοκότητα, η ραδιοφωνική τέχνη (ως σύστημα επικοινωνίας) λειτουργεί σε υψηλή πολυπλοκότητα.

Στόχος του συστήματος ανάλυσης: να δώσει **μορφή** σε αυτή την πολυπλοκότητα και να ανοίξει **δρόμους κατανόησης** του ραδιοφωνικού έργου.

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Κώδικας & ικανότητα κατανόησης (competence)**

Χρησιμοποιούμε τον όρο **κώδικας** με τη γενική σημειολογική έννοια: σύνολο **συμβάσεων/κανόνων** που μοιράζονται πομπός/συνθέτης και αποδέκτης/ακροατής. Η επικοινωνία προϋποθέτει την ανάλογη **ικανότητα κατανόησης (competence)**, ώστε ο ακροατής να μπορεί να **αποκωδικοποιήσει** τον κώδικα (Eco 1986).

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Jakobson – μουσικός κώδικας ως εκμαθημένο σύστημα**
Ο κώδικας στη μουσική (και, κατ' επέκταση, στη ραδιοφωνική τέχνη) είναι ένα **εκμαθημένο** σύνολο «ισοδυναμιών» και παραλληλισμών, αποδεκτό μέσα σε συγκεκριμένη **εποχή, πολιτισμό ή σχολή** (Jakobson 1968 / Eco 1986).

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Τρία συστήματα ακουστικής επικοινωνίας (Truax)**

Στην ακουστική επικοινωνία ο Truax διακρίνει τρία συστήματα:

Προφορικός λόγος – Μουσική – Ηχοτοπίο.

Αντίστοιχα, στη ραδιοφωνική τέχνη μπορούμε να μιλήσουμε για τρεις **διαφορετικούς κώδικες**:

- κώδικας **προφορικού λόγου**,
- κώδικας **μουσικής**,
- κώδικας **ηχοπλαισίωσης (soundscape)**.

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Αφηγηματική οργάνωση ως μορφή ανακοίνωσης**
Οι τρεις κώδικες ζητούν τρεις (τουλάχιστον) διαφορετικές **ικανότητες κατανόησης**, αλλά το **νόημα** δεν προκύπτει από κάθε κώδικα μεμονωμένα.
Προκύπτει από:
 - τον **συνδυασμό** τους,
 - την **ιεράρχησή** τους,
 - το «παιχνίδι» με τους ίδιους τους καθιερωμένους κώδικες.Η **αφηγηματική οργάνωση** είναι ο συγκεκριμένος κάθε φορά τρόπος/μορφή **ανακοίνωσης** της ηχητικής πληροφορίας και καθορίζει τα **επικοινωνιακά αποτελέσματα** (τα νοήματα).

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Το μοντέλο Truax: ήχος – δομή – νόημα**
Στο μοντέλο του Truax, η **δομή/οργάνωση** λειτουργεί ως **μεσολαβούσα δύναμη** ανάμεσα σε ήχο και νόημα: ο τρόπος που οργανώνεται μια ηχητική ακολουθία καθορίζει **τι είδους νόημα** και **σε ποια επίπεδα** επικοινωνείται, υπό την προϋπόθεση της απαραίτητης **σιωπηρής γνώσης (competence)** από τον ακροατή (Truax 1984).

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Από την ακουστική επικοινωνία στο συμβατικό ραδιόφωνο**
(1) Στην ακουστική επικοινωνία τα τρία συστήματα (λόγος, μουσική, ηχοτοπίο) έχουν σχετική **αυτονομία**.
(2) Στο **συμβατικό ραδιόφωνο** τα τρία συστήματα **συνδυάζονται** σε ένα συνολικό **ραδιοφωνικό κώδικα**· από τις σχέσεις τους, μέσα σε αυτό τον καθιερωμένο κώδικα, παράγεται νόημα για τον ακροατή.

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Στη ραδιοφωνική τέχνη: πολλαπλότητα κωδίκων & νοημάτων**
(3) Στη **ραδιοφωνική τέχνη** η ταυτόχρονη χρήση λόγου–μουσικής–ηχοπλαισίωσης και οι πολλοί τρόποι χρήσης τους οδηγούν σε **πολλαπλές συνολικές οργανώσεις** και, άρα, σε **πολλαπλά είδη νοημάτων**.
- Ο συνθέτης μπορεί να στηριχθεί σε **αυθαίρετους δικούς του κανόνες**,
- σε **συμβάσεις άλλων τεχνών** (ποίηση, θέατρο, μουσική, εικαστικά),
- ακόμα και σε **έλλειψη κανόνων** (τυχαίες διαδικασίες).
Ο κώδικας και η αφηγηματική οργάνωση **δεν είναι εκ των προτέρων συμφωνημένα**, συνεπώς υπάρχουν ζητήματα **αποκωδικοποίησης και κατανόησης**.

Νόημα και αφηγηματική οργάνωση

- **Αντικείμενο της ανάλυσης αφηγηματικής οργάνωσης**
Στο συμβατικό ραδιόφωνο: ο ακροατής, γνωρίζοντας τον κώδικα, κατανοεί την πληροφορία μέσω μιας **αναμενόμενης αφηγηματικής οργάνωσης**.
Στη ραδιοφωνική τέχνη: παρά την αβεβαιότητα κώδικα, ο ακροατής, μέσω των δικών του **επιλογών αποκωδικοποίησης**,
- μπορεί να προσδώσει κάποιο **νόημα** στο έργο,
- ή να μην μπορέσει να δημιουργήσει καθόλου **σχέσεις** μεταξύ των δομικών στοιχείων (οπότε το έργο μένει «χωρίς νόημα» για αυτόν).
Άρα, αντικείμενο της ανάλυσης είναι η διερεύνηση των **παραμέτρων** που, καθώς εξελίσσονται στον χρόνο, δημιουργούν **σχέσεις** μεταξύ των δομικών στοιχείων και έτσι **νοηματοδοτούν** το έργο μέσα σε ένα συγκεκριμένο **πλαίσιο αναφοράς (context)**.

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Συμβατικό ραδιόφωνο | Ραδιοφωνική τέχνη**

Στο συμβατικό ραδιόφωνο η αφηγηματική οργάνωση στηρίζεται σε **σταθερές σχέσεις** ανάμεσα σε ήχο και νόημα· στη ραδιοφωνική τέχνη οι σχέσεις αυτές μπορούν να **μεταβάλλονται από έργο σε έργο** (Σχ. 9.5).

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Ραδιοφωνικές διαστάσεις & είδη νοήματος στο ραδιοφωνικό θέατρο**
Στο κλασικό ραδιοφωνικό θέατρο (πρότυπο ακρόασης):
- **Λόγος (ανθρώπινη φωνή ως προφορικός λόγος) → σταθερά σημασιολογικό νόημα** (κύριο/κυρίαρχο στοιχείο).
- **Μουσική → μουσικογενές νόημα** (επικοινωνία συναισθημάτων, δραματουργική λειτουργία).
- **Ηχοπλαισίωση → αναφορικό νόημα** (αναγνώριση τόπων/καταστάσεων μέσω πηγών ήχου).
Μία βασική αντιστοίχιση διαστάσεων–νοήματος, βασισμένη σε καθιερωμένους κώδικες (Σχ. 9.6).

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Ραδιοφωνική τέχνη: εναλλακτικοί συνδυασμοί & αφηγηματικότητες**

Στη ραδιοφωνική τέχνη οι σχέσεις διαστάσεων–νοήματος δεν είναι σταθερές:

- μπορούν να δημιουργηθούν **εναλλακτικοί συνδυασμοί**,
- πάνω σε αυτούς ο ακροατής **νοηματοδοτεί** δομικά στοιχεία ή ακολουθίες.
Οι συνδυασμοί αυτοί αποτελούν:
- **εναλλακτικούς τρόπους αφηγηματικής οργάνωσης,**
- **εναλλακτικούς τύπους αφηγηματικότητας.**

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Τύποι αφηγηματικότητας**

Πέρα από τη **σημασιολογική αφηγηματικότητα** (βάση της λογοτεχνικής αφήγησης), στη ραδιοφωνική τέχνη συναντάμε επίσης:

- **μουσικογενή αφηγηματικότητα,**

- **αναφορική αφηγηματικότητα,**

- **αναγωγική αφηγηματικότητα.**

Οι αφηγηματικότητες αυτές δεν περιορίζονται σε μία διάσταση (όπως στο ραδιοφωνικό θέατρο), αλλά μπορούν να εφαρμοστούν σε **διάφορες διαστάσεις** (λόγος, μουσική, ηχοπλαισίωση), παράγοντας **εναλλακτικά αποτελέσματα** (Σχ. 9.7).

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Περισσότερες δυνατότητες οργάνωσης & νοήματος**

Η σύγκριση Σχ. 9.6 (ραδιοφωνικό θέατρο) – Σχ. 9.7 (ραδιοφωνική τέχνη) δείχνει ότι η ραδιοφωνική τέχνη διαθέτει **περισσότερες δυνατότητες**:

- για **ποικίλες αφηγηματικές οργανώσεις**,
- για **πολλαπλούς συνδυασμούς** διαστάσεων και νοήματος,
- άρα για **ευρύτερη γκάμα αφηγηματικοτήτων**

Σχέσεις ραδιοφωνικών διαστάσεων και νοήματος

- **Αποστολή της ανάλυσης & βασικές παράμετροι**
Αποστολή της ανάλυσης έργων ραδιοφωνικής τέχνης είναι να **αποκωδικοποιήσει** αυτές τις εναλλακτικές σχέσεις και τους συνδυασμούς σε διάφορα **νοηματικά και αφηγηματικά επίπεδα**.
Από τις έννοιες:
 - **αφηγηματική διάσταση,**
 - **νόημα,**
προκύπτουν οι δύο βασικές παράμετροι του συστήματος ανάλυσης:
 - **αφηγηματική διάσταση,**
 - **επίπεδο σημασιοδοτικότητας.**

Ορισμός της αφηγηματικής διάστασης

- **Ραδιοφωνική τέχνη ως ηχητικό σημειολογικό σύστημα**
Η ραδιοφωνική τέχνη είναι ένα **καθαρά ηχητικό σημειολογικό σύστημα**, που στην πράξη αποτελεί **συνδυασμό περισσότερων συστημάτων**. γι' αυτό μιλάμε για **πάνω από μία διαστάσεις**.
- **Ιστορικοί διαχωρισμοί ηχητικού υλικού**
Στο συμβατικό ραδιόφωνο το ηχητικό υλικό διαχωρίζεται σε:
- λόγο/ομιλία, ήχους, μουσική, σιωπή (Crisell),
- ομιλία και **μη λεκτικούς κώδικες** (μουσική, θόρυβοι, σιωπή) (Shingler & Wieringa).
Ο **λόγος/ομιλία** θεωρείται ο **βασικός κώδικας**.

Ορισμός της αφηγηματικής διάστασης

- **Τάση κατηγοριοποίησης της ηχητικότητας**
Από νωρίς (Weill, Arnheim) προτείνεται μια ραδιοφωνική τέχνη όπου **μουσική, λόγος, θόρυβοι/ήχοι, φωνές, ήχοι φύσης και τεχνητοί ήχοι** συνυπάρχουν ως ενιαίο “**ραδιοφωνικό**” υλικό.
- **Τάση κατηγοριοποίησης της ηχητικότητας**
Από νωρίς (Weill, Arnheim) προτείνεται μια ραδιοφωνική τέχνη όπου **μουσική, λόγος, θόρυβοι/ήχοι, φωνές, ήχοι φύσης και τεχνητοί ήχοι** συνυπάρχουν ως ενιαίο “**ραδιοφωνικό**” υλικό.

Ορισμός της αφηγηματικής διάστασης

- **Από “υλικά” σε αφηγηματικές διαστάσεις**
Στο συμβατικό ραδιόφωνο τα τρία συστήματα είναι **ιεραρχημένα** και **διαστρωματωμένα** (λόγος κυρίαρχος, μουσική & ηχοπλαισίωση υποστηρικτικές). Στη ραδιοφωνική τέχνη χάνεται αυτή η ιεράρχηση, αλλά διατηρούνται συγκεκριμένες **αφηγηματικές δυνατότητες (affordances)** και **προσδοκίες ακρόασης** (Σχ. 9.8).

Ορισμός της αφηγηματικής διάστασης

- **Τρισδιάστατο σύστημα αφηγηματικών διαστάσεων (Δ)**
Θα αντιμετωπίσουμε τα τρία συστήματα ως **τρειςδιάστατο σύστημα αφηγηματικών διαστάσεων**:
 - *ανθρώπινη φωνή*
 - *μουσική*
 - *ηχοπλαισίωση*
- Η αφηγηματική διάσταση είναι παράμετρος του συστήματος (Δ) με **τρεις τιμές**.

Ορισμός της αφηγηματικής διάστασης

- **Τρισδιάστατο σύστημα αφηγηματικών διαστάσεων (Δ)**
Θα αντιμετωπίσουμε τα τρία συστήματα ως **τρειςδιάστατο σύστημα αφηγηματικών διαστάσεων**:
 - *ανθρώπινη φωνή*
 - *μουσική*
 - *ηχοπλαισίωση*
- Η αφηγηματική διάσταση είναι παράμετρος του συστήματος (Δ) με **τρεις τιμές**.

Αφηγηματική διάσταση: *ανθρώπινη φωνή* (A)

- **Ορισμός (διευρυμένος)**

Ως *ανθρώπινη φωνή* θεωρούμε κάθε μορφή **φώνησης (utterance)**, όχι μόνο τον «κανονικό» προφορικό λόγο. Αυτό αντανakλά τη διεύρυνση της «γλώσσας» της ραδιοφωνικής τέχνης σε σχέση με το συμβατικό ραδιόφωνο.

Αφηγηματική διάσταση: ανθρώπινη φωνή (Α)

- **Από τον προφορικό λόγο στη φωνή ως υλικό**

Στο συμβατικό ραδιόφωνο ο προφορικός λόγος είναι κυρίαρχος, στενά **σημασιολογικός**. Στη ραδιοφωνική τέχνη, η αφηγηματική διάσταση της ανθρώπινης φωνής μπορεί:

- να διατηρεί ελάχιστο σημασιολογικό περιεχόμενο (π.χ. *Schallspielstudien* του P. Pörtner),
- να λειτουργεί αποσπασματικά, χωρίς να είναι το κυρίαρχο αφηγηματικό στοιχείο (π.χ. *Vagues d'excès* του C. Schryer),
- να ξεκινά ως κανονικός λόγος και να αποδομείται σταδιακά (π.χ. *Principia Schizophonica* του G. Whitehead).

Αφηγηματική διάσταση: ανθρώπινη φωνή (Α)

- **Από τον προφορικό λόγο στη φωνή ως υλικό**

Στο συμβατικό ραδιόφωνο ο προφορικός λόγος είναι κυρίαρχος, στενά **σημασιολογικός**. Στη ραδιοφωνική τέχνη, η αφηγηματική διάσταση της ανθρώπινης φωνής μπορεί:

- να διατηρεί ελάχιστο σημασιολογικό περιεχόμενο (π.χ. *Schallspielstudien* του P. Pörtner),
- να λειτουργεί αποσπασματικά, χωρίς να είναι το κυρίαρχο αφηγηματικό στοιχείο (π.χ. *Vagues d'excès* του C. Schryer),
- να ξεκινά ως κανονικός λόγος και να αποδομείται σταδιακά (π.χ. *Principia Schizophonica* του G. Whitehead).

Αφηγηματική διάσταση: *ανθρώπινη φωνή* (A)

- **Φωνή, θόρυβος και αποδόμηση του λόγου**

Σε έργα όπως *Principia Schizophonica* η δομή του προφορικού λόγου υπονομεύεται μέσω θορύβων, αποσπασμάτων, παρεμβολών – η **ηχητική αξία του θορύβου** εξισώνεται με τις «νοηματικές» προτάσεις.

Αφηγηματική διάσταση: *ανθρώπινη φωνή* (A)

- **Ταυτοποίηση της διάστασης “ανθρώπινη φωνή”**

Παρά τις παραπάνω μεταμορφώσεις, η ταυτοποίηση ενός στοιχείου ως *ανθρώπινη φωνή* είναι συνήθως εύκολη, λόγω της **ιδιαιτερότητας του φωνητικού οργάνου**. Στη διάσταση αυτή ανήκουν και:

- άναρθρα φωνητικά υλικά (βήχας, λαρυγγισμοί, αναπνοές, κ.ά.),
- φωνήσεις χρησιμοποιημένες ως «ηχητικά αντικείμενα» χωρίς αναφορά σε γλώσσα ή σημασιολογία (π.χ. *The Respirator* του G. Whitehead).

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- **Γιατί δεν ξαναορίζουμε από την αρχή τη “μουσική”**

Στο πλαίσιο της μεθόδου δεν επιχειρούμε γενικό ορισμό του τι είναι «μουσική». μας ενδιαφέρει ένας **λειτουργικός ορισμός** για τη ραδιοφωνική τέχνη, που να προσδιορίζει τη διάσταση της μουσικής στη ραδιοφωνική τέχνη.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- **Ιστορικό πλαίσιο & διεύρυνση της έννοιας**
- Το ραδιόφωνο και η ραδιοφωνική τέχνη εμφανίζονται κυρίως σε **δυτικά, τεχνολογικά ανεπτυγμένα** περιβάλλοντα, άρα η *μουσική* διάσταση κινείται αρχικά γύρω από τη **δυτική αντίληψη** της μουσικής.
- Μετά την **αποαποικιοποίηση** και τη διεύρυνση της σκηνής (δεκαετίες 1980–1990), συναντάμε στη μουσική διάσταση στοιχεία από **εξωδυτικά μουσικά συστήματα**.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- Από το “ρεπερτόριο” στον “οργανωμένο ήχο” και πέρα
- Στις πρώτες δεκαετίες, «μουσική» στο ραδιόφωνο = **σαφές ρεπερτόριο** (παραδοσιακές μορφές έως 19ο αι., νεότερα έργα 20ού αιώνα).
- Με πρωτοπορίες μεσοπολέμου (π.χ. Varèse – «οργανωμένος ήχος») και τη μεταπολεμική πρωτοπορία (συγκεκριμένη μουσική, ηλεκτρονική μουσική, Cage κ.λπ.), η μουσική περιλαμβάνει **κάθε είδους ήχο**, ακόμη και **θόρυβο**.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (M)

- **Πλήθος μουσικών συστημάτων & ηχητικών επιλογών**
Από μια απλή πεντατονική μελωδία μέχρι την πολλαπλότητα ήχων της **ηλεκτροακουστικής μουσικής**, υπάρχουν:
- πολλοί τρόποι **οργάνωσης μουσικού υλικού** (μουσικά συστήματα),
- πολλές δυνατότητες **επιλογής υλικού**.
Αυτό καθιστά έναν “γενικό” ορισμό μουσικής δύσχρηστο για τη μέθοδό μας.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- **Λειτουργικός/“συντηρητικός” ορισμός της μουσικής διάστασης**

Για τις ανάγκες της ανάλυσης, η αφηγηματική διάσταση *μουσική* περιλαμβάνει:

- **ό,τι παράγεται από μουσικά όργανα,**
- δηλαδή από ηχογόνες πηγές που τα πρότυπα ακρόασης αναγνωρίζουν ως «μουσικά όργανα»,
- των οποίων η πρόθεση είναι να παράγουν **«ήχους για χάρη των ήχων»**.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- **Λειτουργίες της μουσικής στο πρότυπο ραδιοφωνικής ακρόασης**

Στο συμβατικό ραδιόφωνο, η *μουσική* συνδέεται κυρίως με:

- **οριοθέτηση και σύνδεση** σκηνών/στοιχείων,
- δημιουργία **διάθεσης** και ατμόσφαιρας,
- ψυχαγωγική και εμπορική λειτουργία (ιδίως στο «μουσικό» ραδιόφωνο).

Όλα αυτά ενισχύουν την ταυτοποίησή της σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό.

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (M)

- **Δυνατότητες πέρα από το μουσικό συντακτικό**
Παρά τον (επίτηδες) «συντηρητικό» ορισμό, ανοίγονται πολλές δυνατότητες:
- χρήση ήχων από μουσικά όργανα **χωρίς** παραδοσιακό μουσικό συντακτικό,
- χρήση ήχων από όργανα **μη αναγνωρίσιμα** για τον δυτικό ακροατή,
- όργανα που λειτουργούν ως **καθαροί ήχοι** και όχι ως φορείς μελωδίας/αρμονίας (π.χ. *Hörspiel: Ein Aufnahmezustand* του Kagel)

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (Μ)

- **Κριτήριο ταυτοποίησης στη μουσική διάσταση**
Στην ανάλυση, ένα δομικό στοιχείο ανήκει στη διάσταση *μουσική* όταν:
- ο ακροατής αντιλαμβάνεται ότι προέρχεται από **μουσικό όργανο**,
- ανεξάρτητα από το αν υπάγεται ή όχι σε **συγκεκριμένο μουσικό σύστημα** ή συντακτικό.
Η οργάνωση (συντακτικό) θα εξεταστεί αργότερα, σε ξεχωριστή παράμετρο (κεφ. 10).

Αφηγηματική διάσταση: *μουσική* (M)

- **Συμβολισμός & γραφική αναπαράσταση**
- Η διάσταση *μουσική* συμβολίζεται στο σύστημα ανάλυσης με κεφαλαίο **M**.
- Στα διαγράμματα, τα δομικά στοιχεία της *μουσικής* παριστάνονται με **εξάγωνα**, με μήκος ανάλογο της διάρκειάς τους.

Αφηγηματική διάσταση: *ηχοπλαισίωση* (Η)

- **Ορισμός**

Ηχοπλαισίωση = αφηγηματική διάσταση που περιλαμβάνει **ηχογραφημένους ή ηλεκτρονικά παραγόμενους / επεξεργασμένους ήχους**, αποτέλεσμα **ηχητικού σχεδιασμού (sound design)**.

- **Ιστορική προέλευση**

Αναπτύσσεται μαζί με το **ραδιοφωνικό θέατρο** (και τον κινηματογράφο) από τα τέλη της δεκαετίας του 1920, με στόχο τη δημιουργία ενός **ρεαλιστικού ηχητικού πλαισίου** μέσα στο οποίο τοποθετείται η «σκηνή» του έργου.

Αφηγηματική διάσταση: *ηχοπλαισίωση* (Η)

- **Ορισμός**

Ηχοπλαισίωση = αφηγηματική διάσταση που περιλαμβάνει **ηχογραφημένους ή ηλεκτρονικά παραγόμενους / επεξεργασμένους ήχους**, αποτέλεσμα **ηχητικού σχεδιασμού (sound design)**.

- **Ιστορική προέλευση**

Αναπτύσσεται μαζί με το **ραδιοφωνικό θέατρο** (και τον κινηματογράφο) από τα τέλη της δεκαετίας του 1920, με στόχο τη δημιουργία ενός **ρεαλιστικού ηχητικού πλαισίου** μέσα στο οποίο τοποθετείται η «σκηνή» του έργου.

Αφηγηματική διάσταση: *ηχοπλαισίωση* (Η)

- **Λειτουργία στο παραδοσιακό ραδιοφωνικό θέατρο**
- Δημιουργεί **ηχητικό χώρο** που πλαισιώνει την κυρίαρχη διάσταση του λόγου.
- **Ενισχύει την αφηγηματική ισχύ** του λόγου, εντάσσοντας τη δράση σε έναν αναπαριστώμενο χώρο.
- Βασίζεται σε **χαρακτηριστικά ηχητικά στοιχεία** (π.χ. βήματα, πόρτες, δρόμος, εσωτερικό δωματίου) που προκαλούν στον ακροατή την **εντύπωση συγκεκριμένου τόπου/πλαισίου**.

Αφηγηματική διάσταση: *ηχοπλαισίωση* (Η)

- **Μετασχηματισμός στη ραδιοφωνική τέχνη**
- Η στενά **αναπαραστατική λειτουργία** της ηχοπλαισίωσης (ως “ηχητικά εφέ”) κλονίζεται.
- Αναγνωρίσιμοι ήχοι, αλλά και **μη αναγνωρίσιμοι, ηλεκτρονικοί ή συνθετικοί ήχοι**, μπορούν να λειτουργήσουν **αυτόνομα**, παράγοντας **ανεξάρτητες αφηγηματικές γραμμές και νοήματα**.
- Η ηχοπλαισίωση προϋποθέτει **ευρύτερο καλλιτεχνικό στόχο**, πέρα από την απλή προσομοίωση ενός χώρου.

Αφηγηματική διάσταση: *ηχοπλαισίωση* (Η)

- **Κριτήριο ταυτοποίησης στη μέθοδο ανάλυσης**
Σε ένα έργο ραδιοφωνικής τέχνης, ως *ηχοπλαισίωση* θεωρούμε όλα τα ηχητικά δομικά στοιχεία που:
- **δεν ανήκουν με βεβαιότητα** στη διάσταση *ανθρώπινη φωνή* ή στη διάσταση *μουσική*,
- έχουν παραχθεί/επιλεγεί στο πλαίσιο μιας **συγκεκριμένης καλλιτεχνικής πρόθεσης** (και όχι απλώς ως «φυσικό υπόβαθρο»). Οι λεπτομέρειες της κατηγοριοποίησης θα αναπτυχθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

Πρακτικά παραδείγματα

- **Στόχος ενότητας**

Εξάσκηση στην **πολυεπίπεδη ακρόαση** και στην αναγνώριση των τριών αφηγηματικών διαστάσεων (A, M, H).

- **Έργα με 1, 2 ή 3 διαστάσεις**

- Μόνο *ανθρώπινη φωνή* (A).

- Μόνο *ηχοπλαισίωση* (H).

- Συνδυασμοί δύο διαστάσεων (π.χ. A + H) και, σε άλλα έργα, και των τριών.

Πρακτικά παραδείγματα

- **Αισθητική ποικιλία**

Ίδιος αριθμός διαστάσεων $\neq$ ίδια αισθητική ή ίδια παράδοση. Τα παραδείγματα ανήκουν σε **πολύ διαφορετικά ιδιώματα** (εννοιολογική τέχνη, ακουστική οικολογία, ηλεκτροακουστική κ.ά.).

- **Ζώνες ασάφειας**

Υπάρχουν έργα όπου τα όρια ανάμεσα σε **A / M / H** είναι **ρευστά** (φωνή–μουσική, μουσική–ηχοπλαισίωση, ή και τα τρία μαζί).

Πρακτικά παραδείγματα

- **Αισθητική ποικιλία**

Ίδιος αριθμός διαστάσεων $\neq$ ίδια αισθητική ή ίδια παράδοση. Τα παραδείγματα ανήκουν σε **πολύ διαφορετικά ιδιώματα** (εννοιολογική τέχνη, ακουστική οικολογία, ηλεκτροακουστική κ.ά.).

- **Ζώνες ασάφειας**

Υπάρχουν έργα όπου τα όρια ανάμεσα σε **A / M / H** είναι **ρευστά** (φωνή–μουσική, μουσική–ηχοπλαισίωση, ή και τα τρία μαζί).

Επίπεδα σημασιοδοτικότητας

- Μετακινούμαστε από την ταυτοποίηση διαστάσεων (A, M, H) στην **ανάλυση της αφηγηματικής οργάνωσης καθεαυτής**, δηλαδή στη **σχέση ήχου – νοήματος**.
- **Τι είναι η σημασιοδοτικότητα (σε γενικές γραμμές)**
Αναφέρεται στη «**σημασιοδοτική ικανότητα**» ενός δομικού στοιχείου ή μιας ακολουθίας:
 - πόσο και με ποιον τρόπο μπορεί να παράγει **συγκεκριμένο σημασιολογικό νόημα**.

Επίπεδα σημασιοδοτικότητας

- **Παράμετροι ανάλυσης**
- Σε αυτή τη φάση: εστιάζουμε **μόνο** στα **επίπεδα σημασιοδοτικότητας** (τρόποι ακρόασης).
- Η παράμετρος **συντακτικό** (εσωτερική οργάνωση, συνέχεια, γραμμικότητα) μεταφέρεται στο **κεφ. 10**.
- **Μεθοδολογική «τεχνητή» διάκριση**
Ο χωρισμός παραμέτρων (διάσταση / σημασιοδοτικότητα / συντακτικό) είναι **εργαστηριακός**:
μας επιτρέπει να ορίσουμε καθαρά κάθε παράμετρο, ώστε αργότερα να δούμε **πώς αλληλεπιδρούν**.

Επίπεδα σημασιοδοτικότητας

- **Πλαίσιο προσέγγισης**

Η ανάλυση παραμένει **ακροατο-κεντρική**:
τα επίπεδα σημασιοδοτικότητας ορίζονται **ως τρόποι ακρόασης** –
δηλαδή ως διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους ο ακροατής
συνδέει ήχο και νόημα.

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Ορισμός σημασιοδοτικότητας (στενότερα)**
- Εξετάζουμε **μόνο** αν και πώς ένα δομικό στοιχείο μπορεί να λειτουργήσει ως **φορέας σημασίας** (signification).
- Δεν εξετάζουμε ακόμη:
 - τη **συντακτική οργάνωση** (κανόνες, μορφή),
 - ούτε τις **μεγάλες αφηγηματικές συνέχειες** (π.χ. δομή έργου)

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Truax – Ακουστική επικοινωνία**
- Προφορικός λόγος → **μέγιστη εξειδίκευση νοήματος.**
- Μουσική → μικρότερη εξειδίκευση.
- Περιβαλλοντικός ήχος → αποκτά νόημα **μόνο μέσα στο πλαίσιο αναφοράς** (ηχητικό γεγονός = ήχος + context).
- Ηχογραφημένος ήχος ή λέξη σε επανάληψη → μπορεί να καταλήξει σε «**απλό ήχο**» (ηχητικό αντικείμενο χωρίς σημασιολογικό περιεχόμενο).
- Άρα, ο Truax ιεραρχεί τα συστήματα:
Λόγος > Μουσική > Ηχοτοπίο > Επαναλαμβανόμενος ηχογραφημένος ήχος.

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Σημασιοδοτικότητα στο συμβατικό ραδιόφωνο**
- Ο **λόγος** θεωρείται ο **πρωταρχικός κώδικας**:
 - οι άλλοι κώδικες (μουσική, αναφορικοί ήχοι) χρειάζονται λέξεις για να αποκτήσουν **σαφή, κατευθυνόμενο νόημα**.
- Η μουσική και οι «θόρυβοι»/ηχητικά εφέ:
 - δίνουν **διάθεση, ατμόσφαιρα, λεπτομέρεια**,
 - αλλά σε μεγάλο βαθμό λειτουργούν σε «**δεύτερο επίπεδο**», «αγκυρωμένοι» από τον λόγο.
- Σημειολογικά (Peirce):
 - ο λόγος λειτουργεί κυρίως ως **σύμβολο / δείκτης**,
 - η μουσική και οι αναφορικοί ήχοι εναλλάσσονται ως **εικόνες, δείκτες ή σύμβολα**, ανάλογα με τη χρήση τους (εφέ, υπόκρουση, οριοθέτηση κ.λπ.).

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Ιεράρχηση σημασιοδοτικότητας στο συμβατικό ραδιόφωνο**
- **Μέγιστη:** προφορικός λόγος.
- Στη συνέχεια: μουσική & αναφορικοί ήχοι όταν χρησιμοποιούνται **συμβολικά**.
- Κατόπιν: μουσική & αναφορικοί ήχοι ως **δείκτες**.
- **Ελάχιστη:** μουσική & αναφορικοί ήχοι σε καθαρά **εικονικο-δεικτικό** ρόλο (πιο ασαφείς, «ατμοσφαιρικοί»).

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Μετατόπιση στη ραδιοφωνική τέχνη**
- Στη ραδιοφωνική τέχνη **σπάει η σταθερή αντιστοίχιση:**
 - αφηγηματική διάσταση $\neq$ συγκεκριμένο είδος σημασιοδοτικότητας.
- Η σημασιοδοτικότητα αντιμετωπίζεται ως **αυτόνομη παράμετρος**, παρότι ιστορικά ορισμένα επίπεδα συνδέθηκαν πρωταρχικά με συγκεκριμένες διαστάσεις (λόγος, μουσική, ηχοπλαισίωση).

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- **Τρόποι ακρόασης**
- **Αναγωγική ακρόαση** (Schaeffer):
 - ο ήχος ως **ηχητικό αντικείμενο**, απογυμνωμένος από πηγή και αναφορά (écoute réduite).
- **Αναφορική ακρόαση** (Ferrari, Schafer):
 - ο ήχος ως **ηχητικό γεγονός**, αναφέρεται σε περιβάλλον/πηγή (ηχοτοπίο, anecdotal sound).
- **Σημασιολογική ακρόαση:**
 - αφορά την **κατανόηση γλωσσικού περιεχομένου** (προφορικός λόγος, ραδιοφωνικοί κώδικες).
- **Μουσικογενής ακρόαση:**
 - αφορά τη μουσική ως «γλώσσα συναισθημάτων», ούτε καθαρά αναφορική, ούτε σημασιολογική.

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- Τέσσερα επίπεδα σημασιοδοτικότητας (ως τέσσερις τρόποι ακρόασης)
- **Επίπεδο 3 – Σημασιολογικό:** κατανόηση λόγου / «λεπτομερές» σημασιολογικό νόημα.
- **Επίπεδο 2 – Μουσικογενές:** συναισθηματική, «μουσική» νοηματοδότηση.
- **Επίπεδο 1 – Αναφορικό:** συσχετισμοί με πηγές / περιβάλλον.
- **Επίπεδο 0 – Αναγωγικό:** ο ήχος ως καθαρή ακουστική μορφή, χωρίς εξωτερική αναφορά.

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- Προπολεμικά:
 - «απόλυτη ραδιοφωνική τέχνη» (ήχος ως αντικείμενο → αναγωγικό),
 - έργα τύπου *Weekend* (αναφορικό),
 - έργα που παίζουν με τον ραδιοφωνικό κώδικα (*The War of the Worlds* → σημασιολογικό).
- Μεταπολεμικά:
 - neues Hörspiel → έμφαση σε **αναγωγική** ακρόαση,
 - Ars Acustica, ακουστική οικολογία → **αναφορική** ακρόαση,
 - New American Radio κ.ά. → **σημασιολογική** ακρόαση μέσω υπονόμησης συμβατικών κωδίκων,
 - έργα με ισχυρή **μουσικογενή** διάσταση (σχέση με ηλεκτροακουστική μουσική).

Σημασιοδοτικότητα στην ακουστική επικοινωνία & στο συμβατικό ραδιόφωνο

- Συμβολισμός & γραφική αναπαράσταση
- Κάθε δομικό στοιχείο αναλύεται ως $\Delta(x)$:
 - Δ = αφηγηματική διάσταση (**A**, **M** ή **H**),
 - x = επίπεδο σημασιοδοτικότητας (**0**, **1**, **2**, **3**).
- Στα διαγράμματα:
 - **κόκκινο** = σημασιολογικό (3),
 - **πορτοκαλί** = μουσικογενές (2),
 - **πράσινο** = αναφορικό (1),
 - **μπλε** = αναγωγικό (0).

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- Τι ονομάζουμε «σημασιολογικό επίπεδο» (3)
- Επίπεδο στο οποίο τα δομικά στοιχεία λειτουργούν ως **σημαίνοντα** που συνδέονται με **σημαινόμενα** μέσα από ένα **συμβολικό σύστημα** / «γλώσσα».
- Με όρους Chion:
«**Σημασιολογική ακρόαση είναι αυτή που αναφέρεται σε έναν κώδικα ή γλώσσα για να ερμηνεύσει ένα μήνυμα**» (semantic listening).

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- Ποια διάσταση είναι άμεσα συνδεδεμένη με το σημασιολογικό επίπεδο;
- Καταδηλωτικά (στο πρώτο επίπεδο):
μόνο η διάσταση της **ανθρώπινης φωνής** μπορεί με προφανή τρόπο να ανήκει στο σημασιολογικό επίπεδο,
υπό προϋποθέσεις:
 - να υπακούει σε **κανόνες ενός συμβολικού συστήματος** (π.χ. φυσική γλώσσα),
 - σε ένα ή περισσότερα **χρονικά ιεραρχικά επίπεδα** (λέξη, φράση, περίοδος, κείμενο κ.λπ.).

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- **Σημασιολογικό αντικείμενο**
- Κάθε δομικό στοιχείο που, στην ανάλυση, αναγνωρίζουμε ότι λειτουργεί μέσω ενός τέτοιου συμβολικού συστήματος, θα το ονομάζουμε **σημασιολογικό αντικείμενο**.
- Το αν ανήκει σε επίπεδο λέξης, φράσης ή μεγαλύτερης ενότητας θα αποσαφηνιστεί με την παράμετρο του **συντακτικού** στο κεφ. 10.

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- Πώς αναγνωρίζουμε τα σημασιολογικά αντικείμενα στην πράξη;
- **Παράδειγμα 1 – Lingua Franca (Lou Mallozzi, 1992)**
- Απόσπασμα 3' 58'' – 4' 40'':
 - ακούμε διαδοχικά δομικά στοιχεία της **ανθρώπινης φωνής**,
 - η κατανόησή τους βασίζεται ξεκάθαρα σε **συμβολικό γλωσσικό σύστημα**.
- Στην ανάλυση: όλα αυτά τα στοιχεία σημειώνονται ως **A(3)** = ανθρώπινη φωνή στο σημασιολογικό επίπεδο → **σημασιολογικά αντικείμενα**.

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- **Παράδειγμα 2 – Ophelia and the Words (Gerhard Rühm, 1987)**
- Απόσπασμα 17 ' 08 ' ' – 18 ' 01 ' ' :
 - πάλι ανθρώπινη φωνή,
 - όμως εδώ έχουμε **λέξεις μεμονωμένες**, που δεν συγκροτούν πλήρεις φράσεις / περιόδους.
- Για τον ακροατή:
 - κάθε λέξη είναι κατανοητή → **σημασιολογικό αντικείμενο**,
 - αλλά ο τρόπος που συνδέονται (ή δεν συνδέονται) ανήκει στο επίπεδο της **συντακτικής οργάνωσης**.

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- Συμπεράσματα
- Το **σημασιολογικό επίπεδο** δεν ταυτίζεται μόνο με «κανονικό λόγο» τύπου αφήγησης.
- Μπορούμε να έχουμε σημασιολογικά αντικείμενα:
 - στο επίπεδο **λέξης**,
 - στο επίπεδο **φράσης**,
 - ή σε μεγαλύτερες **χρονικές ιεραρχίες**.
- Η διαφορά ανάμεσα στα παραδείγματα Mallozzi / Rühm θα ξεκαθαρίσει όταν εισαχθεί το **συντακτικό** (κεφ. 10).

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- Μπορεί μουσική ή ηχοπλαισίωση να είναι «σημασιολογικές»;
- **Μουσική διάσταση & σημασιολογικό επίπεδο**
 - Στον ορισμό που υιοθετούμε εδώ, η μουσική **δεν** διαθέτει, σε πρώτο επίπεδο, ένα **αυθαίρετο συμβολικό σύστημα** τύπου γλώσσας (λέξη → έννοια).
 - Μπορεί όμως να παράγει **εξωτερικά σημασιολογικά νοήματα** σε **δεύτερη τάξη σημασιοδότησης** – αυτό που ο Barthes ονομάζει **συμπαραδήλωση (connotation)**.
 - Αντίστοιχα με το συμβατικό ραδιόφωνο (Crisell):
 - μουσική που σηματοδοτεί ένα είδος, ένα πλαίσιο, μια εκπομπή,
 - μουσική που λειτουργεί ως σήμα έναρξης/λήξης ή σύνδεση μεταξύ ενοτήτων.
 - Άρα: στη ραδιοφωνική τέχνη η μουσική μπορεί να έχει **συμπαραδηλωτικό** ρόλο, αλλά αυτό **δεν αρκεί** για να χαρακτηριστεί ένα δομικό στοιχείο ως **σημασιολογικό αντικείμενο**.

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- **Ηχοπλαισίωση & σημασιολογικό επίπεδο**
- Αντίστοιχα, η ηχοπλαισίωση μπορεί να αποκτήσει **εκτεταμένη σημασία** (extended signification), όπως π.χ. στο ραδιόφωνο όταν ο ήχος κουκουβάγιας σημαίνει «νύχτα» (Crisell).
- Στη ραδιοφωνική τέχνη τέτοιες χρήσεις εμφανίζονται συχνά με **κριτική / σατιρική διάθεση** απέναντι στους κώδικες του συμβατικού ραδιοφώνου.
- Και πάλι, όμως, πρόκειται για **συμπαράδηλωση**: σε πρώτο επίπεδο το δομικό στοιχείο παραμένει **αναφορικό ή αναγωγικό**, και **δεν** το ταυτοποιούμε ως σημασιολογικό αντικείμενο μόνο και μόνο επειδή «συμβολίζει κάτι».

Σημασιολογικό επίπεδο (3)

- **Θεωρητική εξαίρεση – «Μη φωνητικά» συστήματα γλώσσας**
- Σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο, μουσική ή ηχοπλαισίωση **θα μπορούσαν** να ανέβουν στο σημασιολογικό επίπεδο, αν οργανωθούν γύρω από μια **οικεία «γλώσσα»** που μεταφέρει έννοιες:
 - αυθαίρετα δομημένη από έναν συνθέτη,
 - αλλά **μοιρασμένη / γνωστή** σε ένα σώμα ακροατών (**ικανότητα κατανόησης – competence**).
- Τυπικό παράδειγμα:
ο **κώδικας Μορς (Morse code)** – καθαρά ηχητικό σύστημα, όμως λειτουργεί ως «γλώσσα» και μπορεί να εμφανιστεί, μέσα σε ένα ραδιοφωνικό έργο, ως στοιχείο της **ηχοπλαισίωσης** που ταυτόχρονα βρίσκεται στο **σημασιολογικό επίπεδο**.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Ορισμός μουσικογενούς επιπέδου (musicogenic)**
- Επίπεδο στο οποίο τα δομικά στοιχεία λειτουργούν ως σημαίνοντα που συνδέονται με νοήματα
σωματικά, συναισθηματικά ή/και σχετιζόμενα με την προσωπική ταυτότητα/προτίμηση.
- Το νόημα **δεν έχει σαφές γλωσσικό/λεξικό περιεχόμενο**, αλλά εκδηλώνεται ως διάθεση, σωματική αίσθηση ή συναισθηματική χροιά.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Σχέση με τη διάσταση της μουσικής**
- Το μουσικογενές επίπεδο συνδέεται στενά με τη **διάσταση της μουσικής**,
αλλά, λόγω της ανεξαρτησίας των διαστάσεων στη ραδιοφωνική τέχνη, μπορεί να εμφανιστεί και σε άλλες διαστάσεις.
- Τυπικά: δομικά στοιχεία της διάστασης **M** που γίνονται αντιληπτά ως «ήχοι για χάρη των ήχων»,
με σαφή συναισθηματική/σωματική λειτουργία

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Διαφορά από το σημασιολογικό επίπεδο (3)**
- Και τα δύο επίπεδα βασίζονται σε σχέση **σημαίνον–σημαινόμενο**, αλλά:
 - στο **σημασιολογικό** έχουμε αυθαίρετο κώδικα τύπου «γλώσσας» (λέξη → έννοια),
 - στο **μουσικογενές** δεν υπάρχουν συγκεκριμένες σημασίες· υπάρχει **γενικό νόημα**, όχι λεξικό-σημασιολογικό περιεχόμενο.
- Schaeffer: η μουσική δεν έχει «σημασίες» όπως η γλώσσα, αλλά **νόημα** ως επικοινωνία συνθέτη–ακροατή.
- Thaut / Reybrouck: η μουσική είναι κυρίως **αυτοαναφορική** (self-reflective), λειτουργεί μέσα στο δικό της συντακτικό χωρίς να «δηλώνει» αντικείμενα εκτός της μουσικής.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Τρία είδη μουσικού νοήματος (σηματικά)**
- **Εξω-μουσικό νόημα:**
 - εικονικό (μουσικά σχήματα/φόρμες που μοιάζουν με ήχους, κινήσεις, αφηρημένες έννοιες),
 - ενδειξιακό (patterns που υποδηλώνουν ψυχολογική κατάσταση),
 - συμβολικό (ύμνοι, σήματα, πολιτισμικά φορτισμένα μοτίβα).
- **Ενδο-μουσικό νόημα:**
 - νόημα που γεννιέται από σχέσεις **μέσα στη μουσική** (προσδοκίες, διαφωνίες, λύσεις κ.λπ.).
- **Μουσικογενές νόημα:**
 - σωματικό (κίνηση, ρυθμική ανταπόκριση, χορός, τραγούδι),
 - συναισθηματικό (βίωμα/αναγνώριση συναισθήματος),
 - σχετικό με την προσωπικότητα (προσωπικές μνήμες, προτιμήσεις κ.λπ.).

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- Το μουσικογενές επίπεδο στη ραδιοφωνική τέχνη
- Μετατοπίζει το κέντρο βάρους στον **ακροατή** και στη βιωματική πρόσληψη.
- Επιτρέπει να δούμε τη μουσική διάσταση ως **αυτόνομο καλλιτεχνικό αντικείμενο** μέσα στο έργο.
- **Παράδειγμα – Summer Stillness (Monica Kidd, 2019)**
- Στο απόσπασμα 0 ' 00 ' ' – 1 ' 41 ' ' η διάσταση της **M** λειτουργεί καθαρά στο μουσικογενές επίπεδο:
 - μεταφέρει διάθεση, ατμόσφαιρα, συναισθηματικό χρωματισμό,
 - υποστηρίζει και πλασιώνει την ηχοπλαισίωση, χωρίς να εισάγει σημασιολογικό περιεχόμενο.
- Σημείωση στην ανάλυση: $M(2)$, με ταυτόχρονη $H(1)$ στο επίπεδο της ηχοπλαισίωσης (αναφορικό, θα έρθει παρακάτω).

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- Όταν η ανθρώπινη φωνή κατεβαίνει από το σημασιολογικό στο μουσικογενές
- Η φωνή έχει ισχυρά «**μουσικά**» χαρακτηριστικά:
 - τονικό ύψος, ένταση, ρυθμός/αγωγή, χροιά.
- Αν **δεν** μπορούμε να αποκωδικοποιήσουμε το σημασιολογικό περιεχόμενο (π.χ. άγνωστη γλώσσα, έλλειψη συντακτικής συνέχειας),
αλλά αντιλαμβανόμαστε:
 - συναισθηματική φόρτιση,
 - εκφραστικότητα,
 - «τραγουδιστή» οργάνωση,τότε μπορούμε να ταυτοποιήσουμε τη φωνή στο **μουσικογενές επίπεδο**.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- Παράδειγμα – **Lingua Franca** (Lou Mallozzi, 1992, 16 ' 00 ' ' – 17 ' 21 ' ')
- Λέξεις και φράσεις σε γλώσσες που δεν κατανοούνται· απουσία συνεκτικής σύνταξης.
- Η φωνή λειτουργεί κυρίως ως **έκφραση ρυθμού, έντασης, χροιάς**, συχνά πλαισιωμένα από μουσικά στοιχεία ή τραγουδιστή εκφορά.
- Στην ανάλυση: A(2) για τη φωνή (μουσικογενές), M(2) για τη μουσική διάσταση, και δεύτερη, πιο «μακρινή» ροή φωνής στο υπόβαθρο με διαφορετικό επίπεδο (π.χ. A(1)).

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Τραγούδι: σημασιολογικό ή μουσικογενές;**
- Στις περισσότερες περιπτώσεις, όταν το κείμενο είναι κατανοητό και λειτουργεί αφηγηματικά, το τραγούδι τοποθετείται ως **A(3)** (σημασιολογικό επίπεδο), ενώ η μουσικότητα σχετίζεται με το **συντακτικό** (οργάνωση υλικού).
- Παράδειγμα – Shake Rattle Roll (Gregory Whitehead, 1993, 25 ' 42 ' ' – 26 ' 54 ' '):
 - άδουσα, ελαφρώς επεξεργασμένη φωνή,
 - αλλά το βάρος πέφτει στο **λεκτικό περιεχόμενο** και τη σχέση με τον τίτλο → A(3).

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- Άδουσα φωνή χωρίς σημασιολογικό περιεχόμενο
- Όταν ακούμε **φωνή που τραγουδά φωνήεντα ή συλλαβές χωρίς νόημα**,
 - η σημασιολογία απουσιάζει,
 - αλλά η μουσικότητα είναι έντονη.
- Σε αυτή την περίπτωση:
 - η ανθρώπινη φωνή γίνεται **καθαρά μουσικογενές αντικείμενο**, A(2).
- Παράδειγμα – The Voice Party Opera Bot Farm (Loré Lixenberg, 2021, 9' 13'' – 9' 58''):
 - αποσύνθεση φράσης σε επαναλαμβανόμενες συλλαβές,
 - συνεχής επικάλυψη, τραγουδιστή εκφορά,
 - το σημασιολογικό περιεχόμενο χάνεται, κυριαρχεί το μουσικογενές.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- Όταν υπερσχύει το μουσικογενές σε άδουσα φωνή με λέξεις
- Περίπτωση όπου η λέξη είναι γνωστή, αλλά η **συνολική ακουστική εμπειρία** (πλήθος φωνών, ρυθμική οργάνωση, ένταση) λειτουργεί πρωτίστως ως μουσική.
- Παράδειγμα – The Voice Party Opera Bot Farm (Lixenberg, 3 ' 54 ' ' – 5 ' 52 ' '):
 - πολλαπλές επαναλήψεις της λέξης «liar»,
 - το πολιτικό/εννοιολογικό περιεχόμενο υπάρχει,
 - αλλά η εμπειρία του ακροατή εστιάζει στο **μουσικογενές πεδίο** (πυκνόφωνη «χορωδία», ρυθμός, ένταση).
- Στην ανάλυση: A(2) (μουσικογενές), με σημείωση ότι συνυπάρχει σε δεύτερο επίπεδο σημασιολογική διάσταση.

Μουσικογενές επίπεδο (2)

- **Μουσικογενές επίπεδο & ηχοπλαισίωση**
- Η ηχοπλαισίωση μπορεί επίσης να ταξινομηθεί στο μουσικογενές επίπεδο, όταν η οργάνωση των ήχων **προσεγγίζει μουσικό συντακτικό** (π.χ. μέσω επανάληψης, ρυθμικών patterns).
- Παράδειγμα – The Notebooks (Alessandro Bosetti, 2015, 6 ' 40 ' ' – 9 ' 01 ' '):
 - ήχος σμήνους μελισσών επαναλαμβάνεται επίμονα,
 - αποκτά ρυθμομελωδική ποιότητα,
 - ενισχύεται από αντίστοιχη επανάληψη στην ανθρώπινη φωνή που έχει προηγηθεί.
- Στην ανάλυση: $H(2)$ για την ηχοπλαισίωση, με ταυτόχρονη $A(2)$ στην αρχή του αποσπάσματος.

Αναφορικό επίπεδο (1)

- *Αναφορικό επίπεδο (1)*: τα δομικά στοιχεία λειτουργούν ως δείκτες (indexical) μιας πηγής ή αιτίας.
- Ηχητικό γεγονός: ήχος + πηγή/αιτία + (εν δυνάμει) χωρο-χρονικό πλαίσιο.
- Συνδέεται με την «αιτιώδη ακρόαση» (causal listening) του Chion: ακούμε για να καταλάβουμε τι ή ποιος παράγει τον ήχο.
- Κεντρική έννοια: σύνδεσμος-με-την-πηγή (source bonding, Smalley) – πόσο «δεμένο» είναι το άκουσμα με την αντιληπτή πηγή του.
- Σημειογραφία στο σύστημα: $\Delta(1)$, όπου $\Delta = A, M$ ή H , ανάλογα με την αφηγηματική διάσταση.

Αναφορικό επίπεδο (1)

- Το αναφορικό επίπεδο δεν είναι ενιαίο: βαθμοί αναγνωρισιμότητας της πηγής.
- «Μοναδικό»: αναγνωρίζω συγκεκριμένη πηγή (π.χ. καμπάνες Big Ben, συγκεκριμένο αστικό ηχόσημο).
- «Ειδικό/κατηγοριακό»: αναγνωρίζω είδος πηγής (π.χ. «σταθμός μετρό», «πλοίο που δένει», «πλήθος σε πλατεία»).
- «Γενικό»: αναγνωρίζω μόνο γενική φύση («μηχανικός ήχος», «ζώο», «υγρός ήχος»).
- «Ακαθόριστο»: δεν ξέρω τι είναι, αλλά αντιλαμβάνομαι συμπεριφορά («κάτι τρίβεται», «κάτι αναπηδά») – ενεργοποιείται έντονα η φαντασία.

Αναφορικό επίπεδο (1)

- Ανθρώπινη φωνή στο 1: αναγνωρίζω ότι είναι συγκεκριμένη φωνή/πρόσωπο, αλλά όχι (πλήρως) το λεκτικό νόημα.
- Μουσική στο 1: ο ήχος ακούγεται ως «ήχος οργάνου» μέσα σε ηχοτοπίο, όχι ως αυτόνομη μουσική ροή.
- Ηχοπλαισίωση στο 1: τυπική περίπτωση – αναγνωρίσιμα ηχοτοπία, καθημερινοί ήχοι, αναφορικοί ήχοι (SFX, foley, ambience).
- Συχνά: φωνή και μουσική ενσωματώνονται στην ηχοπλαισίωση και χάνουν το σημασιολογικό ή το καθαρά μουσικογενές βάρος τους.
- Παράγοντας-κλειδί: πρόθεση συνθέτη + ικανότητα κατανόησης (competence) ακροατή.

Αναφορικό επίπεδο (1)

- Φωνή ως A(1): The Idea of North (Glenn Gould) – τρεις φωνές που άλλοτε τις καταλαβαίνουμε σημασιολογικά, άλλοτε μόνο ως «παρουσίες».
- Μουσική ως M(1): Wien wie es klingt (Rühm) – μουσικοί του δρόμου, ντέφι, βιολί κ.λπ. ακούγονται ως μέρος του αστικού ηχοτοπίου.
- Ηχοπλαισίωση ως H(1):
- 4 Images (Denis) – βροχή: «ειδικό/γενικό» αναφορικό νόημα.
- Wien wie es klingt – καμπάνες Αγίου Στεφάνου: «μοναδικό» ηχόσημο.
- Πιθανή σύγχυση με μουσικογενές επίπεδο (2), ειδικά για μουσική και φωνή.
- Στο αναφορικό επίπεδο μπορεί να προστεθεί συμβολική ανάγνωση (κουκουβάγια = νύχτα κ.λπ.), αλλά αυτό ανήκει στη συμπαραδήλωση και θα εξεταστεί στο κεφ. 10.

Αναφορικό επίπεδο (1)

- Φωνή ως A(1): The Idea of North (Glenn Gould) – τρεις φωνές που άλλοτε τις καταλαβαίνουμε σημασιολογικά, άλλοτε μόνο ως «παρουσίες».
- Μουσική ως M(1): Wien wie es klingt (Rühm) – μουσικοί του δρόμου, ντέφι, βιολί κ.λπ. ακούγονται ως μέρος του αστικού ηχοτοπίου.
- Ηχοπλαισίωση ως H(1):
- 4 Images (Denis) – βροχή: «ειδικό/γενικό» αναφορικό νόημα.
- Wien wie es klingt – καμπάνες Αγίου Στεφάνου: «μοναδικό» ηχόσημο.
- Πιθανή σύγχυση με μουσικογενές επίπεδο (2), ειδικά για μουσική και φωνή.
- Στο αναφορικό επίπεδο μπορεί να προστεθεί συμβολική ανάγνωση (κουκουβάγια = νύχτα κ.λπ.), αλλά αυτό ανήκει στη συμπαραδήλωση και θα εξεταστεί στο κεφ. 10.

Αναγωγικό επίπεδο (0)

- Αναγωγικό επίπεδο = τα δομικά στοιχεία είναι σημαίνοντα χωρίς σημαινόμενα.
- Ο ήχος αντιμετωπίζεται ως αυτόνομο ηχητικό αντικείμενο (όχι ως δείκτης πηγής, ούτε ως φορέας γλώσσας).
- Συνδέεται με την αναγωγική / ακουσματική ακρόαση (*écoute réduite*):
- εστιάζουμε στο «πώς ακούγεται» (φάσμα, διάρκεια, εσωτερική κίνηση) και όχι στο «τι είναι» ή «τι σημαίνει».

Αναγωγικό επίπεδο (0)

- Θεωρητικά χρειάζεται φαινομενολογική αναγωγή (epoché) και απεξάρτηση από τα αναφορικά αντανακλαστικά.
- **Στη ραδιοφωνική τέχνη:**
- ο συνθέτης μπορεί μέσω αφηγηματικής οργάνωσης (π.χ. επανάληψη, απομόνωση, συνάφεια με άλλα στοιχεία)
- να κατευθύνει τον ακροατή ώστε να ακούσει κάτι ως ηχητικό αντικείμενο και όχι ως ηχητικό γεγονός.

Αναγωγικό επίπεδο (0)

- **Ανθρώπινη φωνή ως A(0)**
- Φωνητικό υλικό που **έχει απογυμνωθεί από σημασιολογικές και αναφορικές αναφορές:**
φωνήματα, άηχες συλλαβές, καθαρά ηχητικά «παίξιμο» της φωνής.
- Στόχος: ο ακροατής να εστιάσει στα **χαρακτηριστικά των φωνημάτων** (χρώμα, άρθρωση, ρυθμικότητα, κόκκο) και όχι σε υποκείμενο, γλώσσα ή νόημα.
- Το κείμενο τονίζει ότι η φωνή είναι **πολύ ισχυρός δείκτης**, άρα είναι δύσκολο να φτάσουμε σε «καθαρό» A(0) – γι' αυτό η αφηγηματική οργάνωση είναι κρίσιμη.

Αναγωγικό επίπεδο (0)

- **Ηχοπλαισίωση ως H(0)**
- Ηχοπλαισίωση χωρίς σαφείς αιτιακές ενδείξεις: επεξεργασμένα ή συνθετικά ηχοτοπία όπου **δεν αναγνωρίζουμε “δάσος/πόλη/μηχανή”**.
- Ο ακροατής κατευθύνεται να ακούσει:
 - φασματικές μεταβολές,
 - υφές, πυκνότητες, μεταβατικές μορφές, αντί να φαντάζεται συγκεκριμένες πηγές.
- Τυπική περίπτωση: όταν το έργο «σβήνει» σκόπιμα τις αναφορές (π.χ. με επεξεργασία, μοντάζ, τοποθέτηση σε γενικότερα αναγωγικό πλαίσιο).

Αναγωγικό επίπεδο (0)

- **Οριακές περιπτώσεις – σχέση με το αναφορικό (1)**
- Το ίδιο απόσπασμα μπορεί να ταλαντεύεται ανάμεσα σε **1** και **0**:
- Αν ο ακροατής **φαντάζεται πηγές** («σαν μπουκάλια», «σαν υγρά», «σαν σείστρο») → τείνουμε προς **αναφορικό (1)**.
- Αν, στο πλαίσιο όλου του έργου,
 - οι προηγούμενες/επόμενες ενότητες είναι επίσης αναγωγικές και
 - η σύνθεση δεν δίνει «άγκυρες» προς συγκεκριμένες πηγές, τότε το ίδιο υλικό μπορεί να αναλυθεί ως **αναγωγικό (0)**.
- Όπως επισημαίνεται στο κείμενο: σε πολλές περιπτώσεις ο ακροατής **μπορεί να επιλέξει** να αφήσει στην άκρη τις αιτιακές αναφορές και να εμπλακεί με τις εσωτερικές μορφολογικές ποιότητες.

Ιεράρχηση επιπέδων σημασιοδοτικότητας

- Τα τέσσερα επίπεδα σημασιοδοτικότητας περιγράφουν διαφορετικές διαδικασίες ακρόασης και νοηματοδότησης, όχι “ιδιότητες” των ήχων.
- Η ακροαματική πρόθεση μετακινείται διαρκώς ανάμεσα στα επίπεδα, αλλά σε κάθε στιγμή ένα επίπεδο υπερισχύει.
- Για λόγους ανάλυσης, μιλάμε για τέσσερις διακριτές κατηγορίες:
- 3 = σημασιολογικό, 2 = μουσικογενές, 1 = αναφορικό, 0 = αναγωγικό.
- Η ιεράρχηση είναι κατά φθίνουσα σημασιοδοτικότητα: όσο ανεβαίνουμε τόσο πιο πολύ εξαρτόμαστε από έναν εξωτερικό κώδικα / γλώσσα.
- Τυπική προτεραιότητα στις διαστάσεις:
- Ανθρώπινη φωνή → κυρίως A(3)
- Μουσική → κυρίως M(2)
- Ηχοπλαισίωση → κυρίως H(1)
- με δυνατότητα μετατοπίσεων προς (0) στη ραδιοφωνική τέχνη.

Βιβλιογραφία

- Γαλανόπουλος, Σ., & Μνιέστρης, Α. (2023). *Ηχητική Τέχνη και Ραδιόφωνο* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.